

можливостей сторін, доступність правосуддя, процесуальна активність суду в доказуванні, посилення відповідальності не тільки сторін, але й суду за процес. Зважаючи на положення, згідно з якими змагальні та диспозитивні засади судочинства повинні бути збалансовані процесуальною активністю суду, важливим вектором у становленні ефективного є забезпечення взаємного контролю сторін процесу та суду. Процесуальні засоби щодо контролю суду над діями сторін набули свого розвитку, а сторін над судом – підлягають подальшій теоретичній розробці та впровадженню.

Список бібліографічних посилань

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : від 04.11.1950 : ратиф. законом України від 17.07.1997 № 475/97-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 23.11.2018).
2. Афанасьев С. Ф. Право на справедливое судебное разбирательство и его реализация в российском гражданском судопроизводстве : моногр. / под ред. М. А. Вилкут. М. : Юрлитинформ, 2009. 296 с.
3. Жуйков В. М. О некоторых проблемах развития процессуального законодательства и законодательства о судостроительстве. *Журнал российского права*. 2017. № 8 (248). С. 135–150.
4. Зимненко Б. Л. Международное право и правовая система Российской Федерации. Особенная часть : курс лекций. М. : Статут, 2010. 541 с.
5. Гусаров К. В. Вплив конституційної скарги на остаточність судового рішення та вичерпання національних засобів юридичного захисту у цивільному процесі. *Вісник Національної академії правових наук*. 2017. № 1. С. 120–129.
6. Великий енциклопедичний юридичний словник: А–Я / В. Б. Авер'янов, Д. С. Азаров, В. І. Акуленко та ін. ; за ред. Ю. С. Шемшученка. Київ : Юрид. думка, 2007. 990 с.
7. Малюкина А. В. Принцип концентрации гражданского процесса основные теоретические положения и их реализация : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.15. М., 2000. 156 с.
8. Косарева Т. В. Судові виклики і повідомлення у цивільному процесі : дис... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 20013. 209 с.
9. Кудрявцева Е. В. Гражданский процессуальный кодекс Англии (правовой статус и основы базовой концепции). *Законодательство*. 2003. № 6. С. 68–79.

Одержано 31.10.2019

УДК 347.61

Катерина Сергіївна КРАСНИК,

аспірантка кафедри цивільного права та процесу факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРАВО ОСОБИ НА СІМ'Ю ЗА СІМЕЙНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Стаття 4 СК України проголошує, що особа, яка досягла шлюбного віку, має право на створення сім'ї. У випадках, передбачених ч. 2 ст. 23 СК України, сім'ю може створити особа, яка не досягла шлюбного віку. Сім'ю може створити особа, яка народила дитину, незалежно від віку. Кожна особа має право на проживання в сім'ї. Особа може бути примусово ізольована від сім'ї лише у випадках і в порядку, встановлених законом. Кожна особа має право на повагу до свого сімейного життя.

Стаття 291 Цивільного кодексу України від 16.01.2003 р. передбачає, що фізична особа незалежно від віку та стану здоров'я має право на сім'ю. Фізична особа не може бути проти її волі розлучена з сім'єю, крім випадків, встановлених законом. Фізична особа має право на підтримання зв'язків з членами своєї сім'ї та родичами незалежно від того, де вона перебуває. Ніхто не має права втручатися у сімейне життя фізичної особи, крім випадків, передбачених Конституцією України.

Отже, на законодавчому рівні проголошено право особи на сім'ю.

Право особи на сім'ю було й предметом уваги з боку українських правників. Так, Р. О. Стефанчук зазначає, що право на сім'ю як особисте немайнове право включає в себе: а) право на створення сім'ї (ч. 1 ст. 4 СК України); б) право на вибір осіб, які утворюватимуть сім'ю, тобто можливість як вільного вибору партнера за шлюбом (ст. 24 СК України), так і можливість вибору батьків народжувати чи усиновлювати їм дітей і яку кількість, а також і інші повноваження; в) право на перебування в сім'ї, тобто передбачену законом можливість фізичних осіб, незалежно від віку, жити в сім'ї (ч. 3 ст. 4 СК України); г) право на повагу до сімейного життя (ч. 4 ст. 4 СК України), яке може забезпечуватись заборонаю втручання з боку інших в сімейне життя фізичної особи, крім випадків, що прямо встановлені в законі; ґ) право на підтримання зв'язків із членами своєї сім'ї, тобто можливість усіма незабороненими законом способами підтримувати моральні, духовні, матеріальні та інші зв'язки з членами своєї сім'ї незалежно від того, де особа перебуває [1, с. 708–709].

Л. А. Ольховик розглядає право дитини на сім'ю як суб'єктивне право, що виникає з моменту народження і продовжується все життя, переходячи з категорії «право дитини на сім'ю» в категорію «право фізичної особи на сім'ю» [2, с. 12–13]. Право дитини на сім'ю включає до свого змісту права: бути членом сім'ї; бути забраним із пологового будинку та іншого закладу охорони здоров'я; проживати з сім'єю; виховуватись у сім'ї; спілкуватись з членами сім'ї;

сподіватися на батьківське розуміння, на повагу, на забезпечення своїх інтересів, на належний догляд та турботу; створювати власну сім'ю зберігати сім'ю; поважати сімейне життя; зберігати таємницю особистого життя; народжувати дитину [2, с. 5–6].

Є. О. Харитонов наголошує: «Оскільки у СК України поняття «сім'я» використовується у юридичному сенсі, то воно має розглядатися у контексті інших правових категорій, що визначають статус приватної особи. Зокрема, ця думка підкреслюється і у ст. 4 СК: її назвою – «Право особи на сім'ю» – звертається увага на ту обставину, що йдеться про елемент правоздатності особи, а у тексті згаданій статті фактично йдеться про три важливих правоможності особи: 1) право на створення сім'ї; 2) право на проживання в сім'ї; 3) право на повагу до свого сімейного життя [3, с. 298].

Безспірно, що право особи на сім'ю, закріплене в ст. 4 СК України, є одним із основних природних прав людини, що належать саме людині. Визначаючи зміст права особи на сім'ю, доцільно враховувати й загальні розробки цивілістичної науки щодо змісту суб'єктивного цивільного права. Зміст суб'єктивного права складає сукупність правомочностей його носія.

Однією із правомочностей, що входять до змісту права особи на сім'ю, є право особи на створення сім'ї. Згідно з частинами 1–2 ст. 4 СК України особа, яка досягла шлюбного віку, має право на створення сім'ї. У випадках, передбачених ч. 2 ст. 23 СК України, сім'ю може створити особа, яка не досягла шлюбного віку. Сім'ю може створити особа, яка народила дитину, незалежно від віку. Відповідно до ст. 23 СК України право на шлюб мають особи, які досягли шлюбного віку. За заявою особи, яка досягла шістнадцяти років, за рішенням суду їй може бути надано право на шлюб, якщо буде встановлено, що це відповідає її інтересам. Видається, що у випадках, коли особа до шістнадцяти років народила дитину, то за нею слід закріпити право звернутися до суду з заявою про надання права на шлюб.

На думку Є. О. Харитонова, «у разі народження дитини сім'я утворюється незалежно від бажання такої особи (очевидно, у законі мається на увазі жінка. Така презумпція має практичне значення з врахуванням сенсаційних повідомлень деяких ЗМІ про імплантацію ембріона чоловікові, народження ним дитини і т.п.). Підставою виникнення сім'ї тут є факт народження дитини, а не волевиявлення особи на створення сім'ї» [3, с. 298].

З. В. Ромовська вказує, що елементом права на сім'ю є право на проживання в ній, зокрема право дитини бути забраною з пологового будинку чи іншого закладу охорони здоров'я. Право дорослої людини бути забраною із закладу охорони здоров'я (хоча воно і не записане в жодному законі) має також вважатися елементом права на сім'ю відповідно до принципу справедливості та розумності. Цьому праву має кореспондувати обов'язок одного з подружжя, дочки чи сина забрати з лікарні хворих мати чи батька, якщо вони мають для цього щонайменшу змогу [4, с. 15].

Відповідно до ст. 14 Закону України «Про охорону дитинства» діти та батьки не повинні розлучатися всупереч їх волі, за винятком випадків, коли таке розлучення необхідне в інтересах дитини і цього вимагає рішення суду, що набрало законної сили. Під час вчинення дій, пов'язаних з розлученням дитини з одним або обома батьками, а також інших дій, що стосуються дитини, в порядку, встановленому законом, судом заслуховується думка та побажання дитини.

Л. В. Малюга зазначає, що фізична особа не може бути проти її волі розлучена з сім'єю, крім випадків, встановлених законом. Як ми знаємо до таких випадків відносяться, зокрема, позбавлення батьківських прав, відбування покарання (ст. 292 ЦК України передбачає таємницю і недоторканість сімейного життя навіть при застосуванні запобіжних заходів, поміщення в лікувальний заклад при примусовому лікуванні, алкоголізму, наркоманії, токсикоманії та психічно хворих) [5, с. 87].

Дійсно, у випадках, коли особа примусово ізолюється від сім'ї, мова йде про обмеження її права на сім'ю, а такі обмеження повинні бути чітко визначені законом, законом повинен бути передбачений й порядок обмеження права особи на сім'ю.

Відповідно до ст. 15 Закону України «Про охорону дитинства» дитина, яка проживає окремо від батьків або одного з них, має право на підтримання з ними регулярних особистих стосунків і прямих контактів. Батьки, які проживають окремо від дитини, зобов'язані брати участь у її вихованні і мають право спілкуватися з нею, якщо судом визнано, що таке спілкування не перешкоджатиме нормальному вихованню дитини. У разі коли батьки не можуть дійти згоди щодо участі одного з батьків, який проживає окремо, у вихованні дитини, порядок такої участі визначається органами опіки та піклування за участю батьків виходячи з інтересів дитини. Рішення органів опіки та піклування з цих питань можуть бути оскаржені до суду у порядку, встановленому законом. Дитина має право на отримання інформації про відсутніх батьків, якщо це не завдає шкоди її психічному і фізичному здоров'ю.

Право на сім'ю поєднується з заборонаю втручатися в сімейне життя фізичної особи. Винятки із правила про таку заборону можуть встановлюватись тільки Конституцією. Прямо Конституція таких винятків не встановлює. Але із ст. 61 та 62 Конституції випливає можливість притягнення особи до відповідальності, в тому числі і застосування кримінального покарання. Притягнення до відповідальності передбачає у відповідних випадках обмеження на підтримання зв'язків з членами сім'ї та родичами [6, с. 682]. Заборона втручання в сімейне життя людини є реалізацією права особи на повагу до сімейного життя.

Висновок. Таким чином, право особи на сім'ю є природним правом будь-якої людини незалежно від її віку та стану правосуб'єктності. Уточнено зміст права особи на сім'ю за сімейним законодавством України та зроблено висновок, що зміст права особи на сім'ю складають такі правомочності: 1) право на створення сім'ї; 2) право на проживання в сім'ї; 3) право на повагу до свого сімейного життя; 4) право на воз'єднання сім'ї.

Список бібліографічних посилань

1. Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар (пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців). Т. 4 : Об'єкти. Правочини. Представництво. Строки / за ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків : ФО-П Колісник А. А., 2010. 768 с. (Сер.: Коментарі та аналітика).
2. Ольховик Л. А. Особисті немайнові права дитини за цивільним законодавством України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2006. 21 с.
3. Харитонов Є. О. Сім'я як концепт сімейного законодавства. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. Вип. 58. С. 293–301.
4. Ромовська З. В. Сімейний кодекс України: науково-практичний коментар. 3-тє вид., перероб. і допов. Київ : Правова єдність, 2009. 432 с.
5. Малюга Л. В. Особисті немайнові права фізичних осіб в цивільному праві: теоретичні основи та проблеми правового забезпечення : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2004. 202 с.
6. Науково-практичний коментар до цивільного законодавства України : в 4 т. / А. Г. Ярема, В. Я. Карабань, В. В. Кривенко, В. Г. Ротань. Т. 1. Київ : А.С.К. ; Севастополь : Ін-т юрид. дослідж., 2004. 928 с.

Одержано 01.11.2019

УДК 336.22

Дар'я Григорівна КРИГІНА,

кандидат юридичних наук,

викладач кафедри правового забезпечення господарської діяльності факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ГАРАНТІЙНО-ЗАБЕЗПЕЧУВАЛЬНОГО МЕХАНІЗМУ ВСТАНОВЛЕННЯ МІСЦЕВИХ МАЙНОВИХ ПОДАТКІВ

В умовах процесу децентралізації набувають особливої актуальності проблеми, що пов'язані з забезпеченням фінансового підґрунтя функціонування територіальних громад та виконання покладених на них завдань. У приписах ст. 142 Конституції України вказано, що матеріальною і фінансовою основою місцевого самоврядування є в тому числі й доходи місцевих бюджетів [1]. Окрему частку відповідних доходів становлять надходження від сплати місцевих податків та зборів. Одним із основних елементів формування фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування не тільки України, а й зарубіжних держав є місцеві майнові податки. Відповідно до приписів чинного податкового законодавства в Україні визначається декілька місцевих майнових податків, найвагоміше значення серед яких має податок на майно, який має свою специфіку.

Податок на майно, насамперед, необхідно розглядати як інтегративно-узагальнююче поняття для характеристики місцевих майнових податків. Такий підхід зумовлений приписами Податкового кодексу України, зокрема п. 10.2. та п. 10.3. ст. 10 Податкового кодексу України та безпосередньо з приписів ст. 265 Податкового кодексу України («Склад податку на майно») впливає, що структурно поняття «податок на майно» включає в себе: транспортний податок, плату за землю, податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки. При цьому слід звернути увагу на те, що не всі з таких податків є обов'язковими до встановлення. Відповідно до приписів п. 10.2 ст. 10 Податкового кодексу України місцеві ради обов'язково встановлюють: а) транспортний податок; б) плату за землю [2].

Незважаючи на те, що такі податки є обов'язковими до встановлення, місцеві ради через процедурну непослідовність можуть не прийняти рішення про їх встановлення на відповідній території. Проте, це не буде означати, що на платників податків відповідної територіальної громади не покладається обов'язок сплати місцевих загальнообов'язкових платежів податкового характеру. Законодавець передбачив такий випадок та створив гарантійно-забезпечувальний механізм реалізації вимог чинного податкового законодавства, який отримав своє нормативне закріплення.

Відповідно до підп. 12.3.5 п. 12.3 ст. 12 Податкового кодексу у разі, якщо органами місцевого самоврядування не було прийнято рішення про встановлення обов'язкових місцевих податків і зборів, то такі податки до прийняття рішення справляються із застосуванням їх мінімальних ставок, а плата за землю справляється із застосуванням ставок, які діяли до 31 грудня року, що передує бюджетному періоду, в якому планується застосування плати за землю [3]. Таке положення дозволяє забезпечити стабільність надходжень до місцевих бюджетів через зниження ризиків можливих зловживань з боку платників податків та нівелювання проявів нігілізму з боку депутатів місцевих рад.

Як наголошує Г. Б. Поляк, податок на нерухоме майно в більшості держав відноситься до місцевих податків [4]. Податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, в Україні є необов'язковим платежем податкового характеру. Під його «необов'язковістю» ми розуміємо те, що такий податок встановлюється на підставі колективного розсуду місцевої ради, тобто чинне законодавство не зобов'язує місцеві ради запроваджувати такий місцевий майновий податок на відповідній території. Однак, якщо місцевою радою прийнято рішення щодо його встановлення, то він стає обов'язковим до сплати зобов'язаними учасниками податкових відносин [5]. У свою чергу це зумовлює диспозитивний характер механізму запровадження податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, проте після встановлення такого податку не виключається ознака імперативності процесу акумуляції надходжень від його сплати.